

ЈЕДНА ИНТЕРЕСАНТНА КОНТАМИНАЦИЈА У КОСОВСКО-МЕТОХИСКОМ ДИАЛЕКТУ.

Косовско-Метохиски диалекат, као што је познато, чини једну целину са диалектом ресавским у предратним границама Краљевине Србије.

Мој поштовани професор, г. Др. Ал. Белић је са својим ученицима у главном проучио тај дијалекат на територији предратне Србије, али је остало да се проучавање Косовско-Метохиског дела овог дијалекта настави и накнадно фиксира.

Више година сам радио на скупљању материјала за једну диалектолошку студију свога матерњег говора који обухвата простор између Пећи и Ћаковице, Приштине и Митровице, или, боље рећи, између: Лаба, Дренице, Ибра, Пећске Бистрице и Белога Дрима.

И кад је у току од више година рада сакупљен био потребан диалектолошки материјал, пре но што сам га могао дефинитивно обрадити и објавити, наступили су ратови најпре балкански, па затим српско-бугарски и светски, и тако је сав тај мој труд уништен и пропао.

Сад се мора радити опет испочетка. Бојим се да се понешто више неће наћи, јер ново доба, нов ред ствари утиче и на језик месног становништва. Човек не може веровати, како се сада ове ствари брзо мењају. Администрација, војска, насељеници, школе, новине, књиге све су то чиниоци који утичу и свакога дана по мало, али стално, мењају дијалекат затченог становништва нашега језика.

Овде хоћу да саопштим једну интересантну језичку особину Косовско-Мето-хиског дијалекта и то само код једне граматичке врсте речи, код придевских заменица и прилога који су од њих постали.

Придевске заменице за показивање 1 лица: *овај (ови), ова, ово* на простору од Лаба до Белога Дрима и Пећске Бистрице имају врло често поред обичне форме и овакве облике:

n. sg. mas.:

Тавâј сарâј кад се градило Вуч., да ви је са срећом *шавâј* дан Цак., *шавâј* чанак Вуч., *шавâј* кисео лѣб Б. М., *шавâј* Јован дошљаџ Прил., *шавâј* Дана Прил., *шавâј* је дѣбар Б. М., *шавâј* зѣјтин друкшу мѣрис йма Вуч., и *шавâј* Афѣзага држи Мир., *шавај* Н. С. М.

Забележио сам један пут у П. у 4 п. јединине и облик *īāvî*: у *īāvî* дућан.

Иначе често се ова заменица јавља и без *j* у 1 п. sg. masc.:

Тава месец дана П., шавѧ касѧпин П., шавѧ Б. П., шавѧ Фѧлипов дуѧн П., шовѧ (овај)¹ Прил. Узе тѧс, шовѧ што стѧ драѧма ваѧа Мир., сак шавѧ Госпоѧин дѧн П.

dat. sg. masc.:

Тавѡме Клин.

¹ Ово *шова̂, шова̂ј, тав̂а, тав̂ај* није постало од заменице то + да као што је случај у сличним примерима које наводи г. Dr. Ал. Белић из тимочко-лужничког дијалекта: *шова̂ је њс̂тин, у шова̂ дѡба, шшо̂ че да је шова̂?* Дијалекти Источне и Јужне Србије, страна 262.

acc. sg. masc.:

Да посѣчѣ тавѡга Б.П.

instr. sg. masc.:

Сѣс ѡавѣм Јѣнкем Расн., сѣс ѡавѣм П.

loc. sg. masc.:

По ѡавѣм вѣкту Крушево.

nom. sg. fem.:

Тавѡ Круш., тавѡ Милѣва Вуч., ѣте ѡавѡ ѡѡше да ги закѣви Б. М.
Док идѣ ѡавѡ рѣка девѣчка Дрс.: ѡовѡ једна вѣра Клин., ѡовѡ што бѣше
чѣрѣйка Г. С., каѣ ѡовѡ стѡка Мир., нек ти каже ѡовѡ жѣна Г. С.

gen. sg. fem.:

Од ѡавѣ грѣѡѡ Вуч., од ѡаве невѡље Клин.

dat. sg. fem.:

Товејзи теткѣ мужу потписѡше сенѣте Прил.

acc. sg. fem.:

Товѡ Санфѣлу Јовѡнову све ју кѣв обли Вуч., дај ѡавѡ бѡцу П., ѡавѡ добрѡ
попрѣку да поквѡсите Вуч., ѡовѡ побѣ (побости) јѡ Гојб.

instr. sg. fem.:

Сас ѡавѡм бѡѡм женѡм Цѡк.

nom. sig. neutr.:

Тавѡ прилѣчи на ѡавѡ Вуч., тавѡ ти је! (ето ти сад, није него!) Вуч.,
ѡавѡ ми је кум Прил., ѡавѡ кошѡѡе Б. П., ѡавѡ де је брѡло П., ѡавѡ се
нафѣштило П., ѡавѡ је иѡѡч Клин., цѡрско ѡавѡ је Н. С. Б., ѡавѡ му је пѣта
Вуч., кѡ ѡавѡ јѡ! Рас., ѡѡстареј ми је зѣт ѡавѡ Расн.

acc. sg. neutr.:

Да довѡтим тавѡ дрѡво Вуч., ѡавѡ, на, нѡси му. Клин., ѡавѡ девѡјче да
узѡѡмо П.

nom. pl. masc.:

Тавѡ Б. М., ѡавѡ ѡѡши ѡге Мир., Јѡч ѡавѡ зѣтови нѣте Расн.

gen. pl. masc.:

За од ѡовѣ Тѡрака Крушевац.

acc. pl. masc.:

Тавѣ свѣце Дрс., ѡавѣ кѣрвоѡе Б. П., ѡовѣ камѣне... Гојб.

nom. pl. fem.:

Тавѣ Дрс., дѣ су тавѣ П., ѡавѣ свѣтѣѡе П., ѡавѣ коже учинѣше Вуч.,
ѡавѣ пѡѣле Крушевац, тавѣ две касѡбе Б. П.

У Дрснику и Дугоѡеву забележио сам по једанпут показну заменицу 2.
лица у оваквом облику:

На ѡеѡѡ вѣрата не би могла улѣс.

Оваквих примера мора бити у овом диалекту у много вѣѡем броју, ма да
их јѡ у својим белешкама немам више.

Поред ѡѡѡј (они), ѡѡѡ, ѡѡѡ, заменица за показиваѡе 3. лица, у овом говору
се често употребѡавају облици: $\frac{\text{ѡѡѡѡј}}{\text{ѡѡѡѡ}}$, $\frac{\text{ѡѡѡѡ}}{\text{ѡѡѡѡ}}$, $\frac{\text{ѡѡѡѡ}}{\text{ѡѡѡѡ}}$.

Примери:

nom. sg. masc.:

Тѡѡѡ Н. С. М., ѡѡѡѡј је ѡѡѡѡ Рас., ѡѡѡѡ лѣген прѡби П.

acc. и gen. sg. masc.:

Да вѡдим ѡѡѡга Јѡнка, ѡѡѡѡга Рѣсѣѡѡга Рас.

dat. sg. masc.:

Тѡѡѡе Пѣрѣ мѡјка Крушевац.

nom. pl. masc.:

Тѡѡѡ су два Б. П., ѡѡѡѡ што трѡжу Клин.

gen. pl. masc.:

Тѡѡѡѡ дѡѡѡ Клин.

nom. sg. fem.:

Тѡѡѡ што сам и бѣла Б. М., ѡѡѡѡ пѡѡѡ Б. П.

асс. *fem. sing.* и *pl.*:

Таву побй ја, а ше шану и шанѐ пџтамо пџсади бџла Гојб.

пот. *pl. fem.*:

Танѐ старинскѐ лажовине Б. П., шанѐ две кџзе Б. П.

пот. *sg. neutr.*:

Танџ је Гојб., сџл шанџ мйцко сам донѐла Прил., шонџ што прѐже Гојб., шонџ што остѐне П., танџ друго тефтѐрче П.

Исти случај имамо и код придевских заменица за каквоћу. Поред обичних за 1. лице: овакав, оваква, овакво; оваки, овака, овако, врло често се употребљавају и облици: $\frac{\text{шавакав}}{\text{шовакав}}$, $\frac{\text{шаваква}}{\text{шоваква}}$, $\frac{\text{шавакво}}{\text{шовакво}}$, и шавџки, шавџка, шавџко и шавакџ, шавакџ, шавакџ.

асс. *sg. fem.*:

Да га турим у шавџку дибџку рабџту Мир.

асс. *pl. fem.* и *masc.*:

Тавакѐ¹ кџнце да ми купиш Вуч., ја сам прѐдао неке шовакѐ Б. М. Облик средњег рода у адвербиалној служби имамо исто тако:

Тавакџ Пећ., Гојб., кџзџ му шавакџ Гојб., што лакрдџшу шавакџ Вуч., ја ћу шавакџ сама⁰ сас лакрдџом Рас., да сам знџо ћи ће шавакџ д'искочи Б. М., шавакџ и шавакџ ми је рабџта. Б. М., сол што бѐше улѐгла шовакџ брџздџм. Гојб., иду сватови шавџко рѐком Гојб., и она је шавџко трагџча кај ја Вуч., шовџко по јѐдан мйлос Рас., шџвако и шџвако Клин., шавџко и шанџко свй П., шавџко би стйско нџс Б. П., тавџко Б. П., Бича, теке се џдари шавџко Клин., тавџко, е, џйди! Рас., самотиња шавџко је Прил.

Код ове врсте заменица у 3. лицу познатом поред обичног често долазе у употребу и овакви примери: танџкав, танџква, танџкво и танакџ, танакџ, танакџ. На пр.: тавџко и танџко П., танакџ бџнога пџша ме је звџо Б. М.

геп. *sg. f.*:

Од шанакѐ жѐне. Б. М.

асс. *pl. masc.*:

Тавакѐ кџнце да ми испрѐдеш, се шанакѐ цмйге неваџџу Вуч. Придевске заменице за меру и количину као и оне за каквоћу и за показивање такође имају двоструке облике.

Примери:

пот. и асс. *sg. masc.*:

Те изнесе јѐдан ибрык шџ⁰волики Расн., имаше шавџ⁰лики јѐзџк. Н. С. М.

асс. *sg. fem.*:

Товолџку. П.

пот. *sg. fem.*:

Таволџка му је глава Вуч., бџш шаволџка Н. С. Б. Ја сам била шаволџка П. Исто тако и прилог од ове заменице гласи: шаволџко. Б. П., Клин., а записџо сам у сѐлу Главотини и овакав пример који нам јѐсно каже и како су ови случајѐви постали: сџл еџшѐвелико се виџџше.

Овде да наведем и ове придевске и прилошке речи које су постале од одговарајућих придевских заменица за меру и количину: шаволички² Вуч., шаволичка вџна Дрс., како сам од шаволичко Вуч., или и: шаволицџко Дрс., Дугоњ., и: шолџчак, шолџчка, шолџчко. Исп. у Вука у истом значѐњу, толйшнй -нџ, -нџ. Али има примера где две речи нису потпуно стопљене у јѐдну: еџ-о-волџчко нйко не смѐ узѐт Г. С.

Начињѐна је од ове исте основе и именица: шолџџина и шоволџџина. У Вука: толицџна, тџлицџина.

Исти случај имамо и код речи: овуда > шовудѐр поред овудѐр, овде > шџде, шовџде, шавџдѐк³ Б. П., шџдѐ је баш насрѐд света Гојб., шџдѐ Пећ., тџде ћу

¹ Како је овај облик постао види се и по овом примеру у Историји Симе Милутиновића стр. 527 S. V. Оџак: Отуда бошњџци реку за еџџакове Оџаковић, т. ј. племић.

² Исп. код Др. Ал. Белића ово⁰љчки из Лесковца, Дијалекти Источне и Јужне Србије стр. 61.

³ Исп. Ал. Белић Дијалекти, стр. 265.: овџдека, онџџк, онџџка.

ја П., имадо *шодѣ* за овѣга Милйсава. Прил., ноћували су *шѣдек*. Клинт., вратила се тѣдек Глав., баш тѣдек кај ми што градимо Глав., сад је зборијо *шѣдена* Б. П. онде > *шонде*, *шондѣк* *шондек* Клинт., *шѣнде*: дошле тѣце те пѣју вѣду *шѣнде*. Вуч., донѣси тѣ твѣју жѣну *шѣденѣке* Б. М., тѣндеке се навѣли на јастѣце Б. М., да си закопѣо *шѣнденѣ* Вуч., оставим ето *шѣнденѣ* Рас., један пут сам забележио у Џакову: *еѣнде* смо појѣле. Онамо > *шонѣмо*: код онѣ крушке, *шонѣмо* Вуч. Сви су ови облици постали контаминацијом речи *еѣе*, *еѣо* и заменице, односно придева или прилога.

Да је то тако најбоље се види по овим примерима где процес стапања није још завршен: *еѣе* + *ови*: *еѣовѣ* Филовићи што су у Вѣлчу Буг., и *еѣовѣ* *здрѣвицу* од мѣне Рас., без ѣца *еѣовѣме* Б. П., изѣте и *еѣовѣ* Вуч., да је ѣин бѣстан *еѣавако* Расн., *еѣовѣга* мѣѣега Пеѣ.

Колико је током времена композиција оваких речи ишчилела народу из свести види се по следећим примерима:

шавѣ побѣ ја (побѣдох), а *ше* *шанѣ* (ето ону) и *шанѣ* (ето онѣ) пѣтамо пѣсади бѣла Гојб.

Објашњење ових контаминација је врло једноставно. Код Симе Милутиновића, у ѣеговој историји, на стр. 292. нашао сам примере који ће нам указати на пут којим су ове косовско-метохиске контаминације постале: *Еѣ* овако Чупић окончѣ свој живот и јунаштво. Или овај пример опет тамо стр. 259.: Још ако му који час и дан постајасмо *евако* под руком и ногом, затрѣе и поклаѣе све мушкиѣе одрасло. Или опет тамо стр. 360. овај пример: ...који овоме није веѣ... ни на уму ни на крај памѣти бити могао, код *еѣолико* другога и свакојако важнијег посла.

На крају за објашњење овог појава у језику косовско-метохиских Срба неће бити без користи да напоменем да се и у арнаутском језику врши готово исти процес. Наша реч *еѣе*, *еѣо* арнаутски се каже *ѣе* (лат. *esse*). Та реч се стапа са неким заменицама и прилозима у једну реч: *ѣе* *ајѣ* > *ѣѣјѣ*, *ѣе* *ату* > *ѣѣту*, *ѣе* *кту* > *ѣѣту*, баш као и овом дијалекту: ете овде > *шѣде*, *шѣвде*, ете онај — *шѣнај*, *шѣвај* и сл.¹ Као што је познато, у простонародном латинском језику находит се неколико прилога сложена од два прилога или од прилога и предлога, упор. ево — овде *ѣѣе* + *ѣиѣ*: д. рум. *aci*, м. рум. *atsia*, ист. рум. *tši*, итал. *ci*, франц. *ici*, *ci*, пров. *aissi*; *ѣѣѣ* + *илѣ*: д. рум. *acolo*, м. рум. *akolo*, ист. рум. *kolo*; *ѣѣѣ* + *моѣ*: д. рум. *acum*, м. рум. *akum*, ист. рум. *akmo* (фурл. *cito*, логѣ. *coto*); *ѣѣѣ* + *сиѣ*: д. рум. *aša*, м. рум. *ašitse*, ист. рум. *ašo*, итал. *così*, ломб. генов. *asi*, франц. *ainsi*, пров. *aissi*, шпан. *asi*. *Еѣѣ* *илѣ* и *ѣѣѣ* *истѣ* находит се веѣ код Плаута (Neue-Wagener, Formenl., II, 987—988; упор. и А. Köhler, Arch. f. lat. Lex. V, 20); у романским јѣзиѣима од тих контаминација су постали заменички облици: рум. *acel*, веѣ. *kol*, итал. *quello*, лог. *kuđđu*, енгад. *quel*, фурл. *kel*, пров. *aqueł*, катал. *aquell*, шпан. *aqueł*, порт. *aquelle*, ст. франц. *cil*, н. фр. *celui*, пров. *aicil*, рум. *acest*, итал. *questo*, катал. *aquest*, шпан. порт. *aquest*; ст. фр. *cis*, н. фр. *се*, пров. *acest*, итал. *cotesto*, *codesto* = *ѣѣѣ* *ти* *истѣ* (Diez, Etym. Wörterbuch der roman. Sprachen 406, W. Meyer-Lübke, Roman. Gramm. II 94, 564, III 84).

Гл. Елѣзовић.

Напомена — Мѣста, из којих је црпљен материјал а која су овде навѣдена скраћѣно ова су:

1. У срезу Вучитрнском: Вучитрн (Вуч.), Бѣбин Мост (Б. М.), Главѣтина (Глав.), Гојбуѣа (Гојб.), Горѣња Судимѣа (Г. С.), Мирѣче (Мир.), Ново Сѣло

¹ Нѣшто се слично морало десити и у овим примерима: еј *шѣнаѣсана*, тѣшко сам ти у рѣју пропала! Вуч., постало од турѣке: *хајѣ* *анаѣсна*, па наши слѣпили оно т из усклика са другом речи и начинили засебан облик, танасана — мајку му! Исто тако: тамо он, тамо она, тамо оно, у овом дијалекту се слило па су две речи далѣ:

шѣмѣ пѣс, *шѣмѣ*на кѣчка, *шѣмѣ*но кѣче: Бѣла би кај тамѣна. Вуч. Испор. у Вукову рјѣчнику реч тамѣ (2). И реч *шѣѣрѣ* (истѣм) морала је постати на сличан начин.

Бегово (Н. С. Б.), Ново Село Маџунско (Н. С. М.), Прилуке (Прил.), Расник (Рас.).

2. У срезу Митровачком: Бугариће (Буг.), сад Србовац у општини Соколичкој.

3. У срезу дреничком: Дрсник (Дрс.), Крушевац, Џаково (Џак.).

4. У срезу пећском: Пећ (П.), Бело Поље (Б. П.), Дугоњево (Дугоњ.).

5. У срезу источком: Бича (Бич), Крушево, Клиновац (Клин.).

RÉSUMÉ.

L'auteur de cet article nous cite quelques cas de son ouvrage inédit sur le dialecte de Kossovo et de Metohia; il nous donne aussi une serie d'exemples des adjectifs pronominaux et des adverbes dérivés d'eux se rapportant au type:

tavâj, tavî, tavâ, tovâ, tovô, teta, tanaj, tanâ, tano; tavakav (tovakav), tavâkva (tovakva), tavâkvo (tovakvo); tavâki (tovâki), tavâka (tovâka), tavâko (tovako); tanakav, tanâkva, (tanâki), tanâkâ, tanakô, tavoliki, tavolika, tavoliko, tode, tovde, tavodêk, tondê, tondêk, tondena.

Quant à l'explication de l'origine de ces formes l'auteur exprime l'avis qu'elles sont créées par la contamination.

Leur formation est analogue au type latin de: *eccum + iste, eccum + hic, ecce + iste, ecce + hic* (Voir Neue-Wagener, Formenlehre II p. 987 à 988; pour les langues latines: W. Meyer-Lübke, Roman. Gramm. II p. 94, 564, III p. 84).

Les exemples albanais sont de la même formation.